

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Jaakola, Joni; Rennes, Aleksi

Title: Kapitalismin toisenla(j)ista historiaa

Year: 2024

Version: Published version

Copyright: © Kirjoittajat 2024

Rights: CC BY-NC-ND 4.0

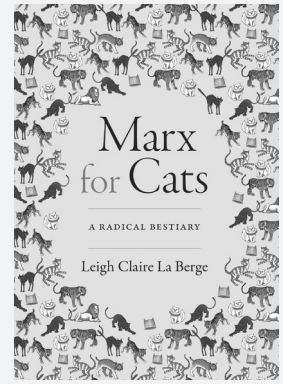
Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

Please cite the original version:

Jaakola, J., & Rennes, A. (2024). Kapitalismin toisenla(j)ista historiaa. *Tiede ja edistys*, 49(3), 63-67. <https://doi.org/10.51809/te.146585>

JONI JAAKOLA & ALEKSI RENNES

Kapitalismin toisenla(j)ista historiaa

DOI: 10.51809/TE.146585

CC BY-NC-ND 4.0

Leigh Claire La Berge. *Marx for Cats: A Radical Bestiary*. Duke University Press, Durham 2023. 394 s.

Filosofi Jacques Derrida (2019) havahtui tunnetusti alastomuuteensa kissansa katseen kohdattessaan. Leigh Claire La Berge vie kissojen kanssa ajattelun astetta pidemmälle kirjassaan *Marx for Cats: A Radical Bestiary*. Teos sai alkunsa videoprojektina, jossa seurataan La Bergen kissalleen pitämiä lyhyitä oppitunteja Karl Marxin (1818–1883) teorian keskeisistä ajatuksista. Vangitakseen kissansa lyhytjanteisen ja oikullisen huomion La Berge etsii marxilaisesta ajattelusta elementtejä, jotka puhuttelisivat erityisesti kissan kokemusmaailmaa. Tässä tarkoituksessa hän poimii marxismin arkistojen kätköistä erilaisia kissojen ilmentymiä, jotka voisivat toimia samastumiskohteina hänen hajamielisellet oppilaalleen.

Kirjan muotoon työstettynä tämä kokeellinen lajienvälinen pedagogiikka laajentuu systemaattisemmaksi tulkinnaksi länsimaisen kapitalismin historiasta kissojen avulla ja niiden kautta. La Bergen perustavan väitteen mukaan sekä kapitalismi että sitä kritikoiva marxilainen yhteiskuntateoria ovat rakentuneet symbolisessa ja materiaalisessa vuorovaikutuksessa erilaisten kissaeläinten kanssa. Kissan merkitys tässä historiassa ei kuitenkaan ole yksiselitteinen vaan moniulotteinen ja monin tavoin ristiriitainen. Kissat ovat olleet mukana niin valtaapitävien kuin sitä haastavien toimissa. Kapitalismin eri vaiheissa kissat ovat edustaneet niin radikaalia vallankumouksellisuutta kuin äärimmäistä konservatiivisuutta.

Lukuisten esimerkkien avulla La Berge osoittaa, miten kissat ovat vaikuttaneet marxilaisen teorian muotoiluun paitsi monipuolisen metaforiikan ja symboliikan lähteenä myös marxilaisten teoreetikoiden kodit jakavina tovereina. Samanaikaisesti keskeisen tutkimusongelman muodostaa kiistelty kysymys Marxin luontokäsityksestä ja eläinsuhteesta. Vedoten erityisesti hänen teoriaansa työstä ja vieraantumisesta Marxia on syytetty ”lajinarsismista” ja ideologisesta väkivallasta eläimiä kohtaan (ks. esim. Benton 1988; Foster & Clark 2018; Stache 2018). La Bergen mukaan kuitenkin kissoja seuraamalla tulee näkyviin harvoin tunnistettu eläimellisyyden juonne Marxin ajattelun ytimessä. Siksi hän ei vaadi niinkään marxilaisen teorian uudelleenmuotoilua vaan paluuta sen unohdettuun radikaaliin eläinperinteeseen – kissojen arkisto kertoo meille, että marxismissa on aina ollut kyse lajienvälisestä projektista.

Kissansukuista metodologiaa

Muodoltaan *Marx for Cats* mukailee bestiaaria eli keskiaikaista, allegorista kuvakirjaa, jossa maailma aukenee rikkaan eläinsymboliikan kautta. Perinteisen bestiaarin tavoin teos kuljettaa eläinanalyysissään rinnakkain visuaalista ja kielellistä logiikkaa. Teoksen rikas kuvasto on valikoitu La Bergen kartoittamasta kapitalismin historian ”tilkkutäkkiarkistosta”, jonka moninaiset kissat ulottuvat keskiaikaisesta heraldiikasta sosiaalisen median kissameemeihin. Arkistomateriaalin lisäksi jokaisen luvun alkua kuvittaa koristeellinen initiaali, jossa tyylitelty

alkukirjaimen oheen on lisätty piirros kyseisen luvun pääroolia esittävästä kissaeläimestä. Piirroskuvat on myös koottu yhteen kirjan kansikuvituksessa sekä monistettu täyttämään sen ensimmäiset ja viimeiset sivut. Näissä kissojen kuvallisissa tihentymissä todentuu La Bergen pyrkimys tehdä näkyväksi historiankirjoituksen marginaaleihin hylätyt eläimet.

Lineaarisen historiakäsityksen sijaan marxilainen näkökulma korostaa historian ristiriitaisuutta ja epäjatkuvuutta, sen eritahtisia kiihdytyksiä ja hidastuksia. Näitä ajan sotkuisuuksia tulkitessaan La Berge omaksuu Walter Benjaminin (1892–1940) käsitteen *Tigersprung*. Benjaminilla tämä ”tiikerinloikka” suuntautuu nykyisyydestä tiettyyn historialliseen hetkeen. Sen tavoitteena on pyydystä menneisyydessä piilevä ja toteutumatta jäänyt vallankumouksellinen potentiaali ja aktivoida se uudelleen nykyhetkessä. Tällä tavoin tiikerinloikka tarjoaa Benjaminille militantin historiankirjoituksen mallin, jota myös La Berge hyödyntää tutkimuksensa metodologisena ohjenuorana.

Loikan käsitteessä kissan luontainen fyysinen kyky muuntuu abstraktiksi metodiksi. Se on kuvaava esimerkki La Bergen tavasta nivoa yhteen kissan materiaaliset ja symboliset ulottuvuudet. Samanlainen menettely toistuu kirjassa useassa yhteydessä. Kuvatessaan työväenliikkeen taistelua 1900-luvun alun Yhdysvalloissa La Berge korostaa erityisesti IWW:n (*International Workers of the World*) merkitystä. Kyseinen ammattiyhdistys otti tunnukseksi mustan kissan, jonka inspiroiman laulun sanoissa vakuutetaan, että ”pehmeinkin kypälä voi olla kynsi”. Tassun ja kynnen dialektiikan kautta kissasta tulee symboli sabotaasille työtaistelun välineenä, jossa yhdistyy salavihkaisuuden vaatimus ja väkivallan uhka.

La Berge paikantaa vastaavanlaisen kissansukuiseen käsitteen myös Marxin vuoden 1852 esseestä *Louis Bonaparten brumairekuun kahdeksastoista*. Tekstissä Marx käyttää sanaa *Katzenjammer*, joka kirjaimellisesti viittaa kissan mouruamiseen mutta toimii myös puhekielisenä ilmauksena krapulalle. Marx kuvaa tällä ironisella termillä porvarillisten vallankumousten

toistuvia epäonnistumisia. Niillä on taipumus jäädä lyhytikäisiksi niin, ettei yhteiskunta milloinkaan ehdi todella omaksua saavutettuja tavoitteita. Näin esimerkiksi Ranskan vallankumous johti Napoleonin valloitusretkiin, kun taas Yhdysvaltojen itsenäistyminen vain vakiinnutti orjuuteen perustuvan talousjärjestelmän. Porvarillista vallankumousta seuraa ainoastaan kissan surullinen serenadi.

Marx for Cats on myös annalistinen, pitkän aikavälin historiallinen tutkimus. Tulkinta marxismista lajienvälisenä projektina vie lukijansa ristiretkistä uusliberalismin voittokulkuun ja 800-luvulta 2000-luvulle. Matkalla kohdataan kirjava joukko kissaeläimiä: leijonia, ilveksiä, panttereita, tiikereitä, villi- ja kotikissoja. Kissojen kautta avautuu kolme kapitalismia kuvaavaa tarinaa, jotka liittyvät alistamiseen, porvariston syntyyn ja vallankumoukseen.

Alistavat, porvarilliset ja vallankumoukselliset kissat

La Bergen kerronnassa keskiaika näyttäytyy leijonan ja kotikissan välisen dialektiikan kautta. Euroopassa ”leijonakuninkaas” ja -hallitsijat olivat yleisiä. Leijona oli suosittu symboli aatelissukujen vaakunoissa, ja monen aatellisen nimet viittasivat leijoniin, kuten Saksin ja Baijerin herttualla Henrik Leijonalla (n. 1129–1195) ja Englannissa hallinneella Rikhard Leijonanmiehellä (1157–1199). La Berge tulkitsee vallanpitäjien mieltymyksen kissapetoihin antropomorfismin sijaan ennen kaikkea zoomorfisena ilmiönä: poikkeuksellisen ihmisen kuninkaallinen ylevyys vaatii leijonan territoriaalisuuden ja lihansyönnin verisen yhdistelmän omaksumista.

Keskiajalla leijonaan yhdistyi siis väkivallan, sodan ja alistamisen konnotaatioita. Leijonien uhreiksi valikoituivat usein erityisesti kotikissat, joita pidettiin feodaalijan Euroopassa yleisesti yhteiskunnallisen epäjärjestyksen merkitsejienä. Samalla ne rinnastuivat alistettuihin ihmisryhmiin kuten seksityöntekijöihin, juutalaisiin ja noitiin. Noitavainoihin liittyikin olennaisesti myös kissojen tuhoamista. Kissoja jahdattiin harhaoppisten tavoin, sillä niiden ajateltiin pitävän

hallussaan pahalaismaisia voimia. Kristinuskon valtapiirin rajoille suuntautuneissa ristiretkissä taas leijonavalloittajia olivat vastassa kotikissoja arvostavat arabit. Kotejaan puolustavilta arabeilta leijonakuninkaiden jaloluonteisuus jäi huomaamatta, ja he arvottivat hyökkääjät ennemminkin ”likaisiksi koiriksi”.

Joukko anekdootteja korostaa kissojen keskeistä roolia myös Amerikan kolonisaation historiassa. Virginiaan vuonna 1619 purjehtinut ensimmäinen orjalaiva oli nimeltään *White Lion*. George Washington (1732–1799) muistutti vallastaan leijonakoristeisella miekallaan. Leijonapatsaat koristivat myös kaikille yhtäläisiä oikeuksia Yhdysvaltojen perustuslakiin kirjanneen Thomas Jeffersonin (1743–1826) orjaplan- taasia. Asuttajakolonialismi eteni Yhdysvalloissa kissaeläinten kustannuksella. Länteen suunnan- neet uudisraivaajat tappoivat villikissoja, sillä tappotodistukset kävivät valuuttana. Termillä villikissa alettiin viitata myös ajalle tyypilliseen pankkitoimintaan (*wildcat banking*), jonka leviäminen edesauttoi alkuperäiskansojen häätämässä ja tuhoamisessa.

1700-luvulla kotikissat tippuivat valistuk- sen mukana noidan luudan selästä porvariston koteihin. Kun kissojen rooli yhteiskuntasuhteissa muuttui, myös niiden kokema väkivalta sai uusia muotoja. La Berge nostaa esimerkiksi 1730-luvun Pariisissa tapahtuneen kissojen joukkosurman, jonka toteutti ryhmä pienen paikallisen kirja- painon oppipoikia. Teon syyt löytyvät luokka- taistelusta. Perusteeksi kissojen tuomitsemiseen ja tappamiseen riittivät niiden läheiset suhteet porvariston kanssa.

1800-luvulle tultaessa porvaristo syrjäytti aateliston vallastaan, mikä merkitsi samalla por- varillisten kissojen kulta-ajan alkua. La Berge kuvaa tässä yhteydessä myös porvariston ristiriit- taista moraalikäsitystä, jossa kapitalismiin liitty- vät yhteiskunnalliset ongelmat, kuten orjuus ja eläinten huono kohtelu, tunnustetaan ja niitä paheksutaan, mutta tämä pohdiskelu ei itsessään pyri muuttamaan vallitsevaa järjestelmää tai tarjoa sille vaihtoehtoja.

La Bergen käsittelyssä 1900-luku näyttyytyy ennen kaikkea vallankumouksellisen kissan

aikakautena. Aiemmin pahalaisen kätyrinä toi- minut musta kissa omaksuttiin niin ammattiyh- distysliikkeen kuin anarkismin ja proletaarisen vallankumouksen symboliksi. Antikapitalistisen mustan kissan metaforaa hyödynsi myös Mustat panterit, joka oli tunnetuin kommunistinen ja rasisminvastainen järjestö toisen maailmanso- dan jälkeisissä Yhdysvalloissa. Samalla tavoin kapitalismikriittiset voimat omivat itselleen myös aiemmin halveksitun villikissan arvon- men. Yhdysvaltojen kolonisaation aikaan vil- likissat nähtiin arvokkaana vain kuolleen tai häikäilemättömän pankkitoiminnan symbolina, mutta 1900-luvulla ne saivat uuden merkityksen antiautoritäärisenä lakkoiluna (*wildcat strikes*). 2000-luvulle tultaessa kissakuvaston määrittä- jäksi nousivat internetin lukemattomat kissavi- deot ja niissä esiintyvä absurdistinen kissa, oman- laisensa kapitalistisen työtöhhökyuden ihanteen halventaja.

Kissabongailusta lajienväliseen solidaarisuuteen

La Bergen kissaodyksejä tavoittaa hyvin kapitalis- min sisäiset ristiriidat ja traagisuuden. Teoksen ehdottomana ansiona on, että se saa katsomaan maailmaa eri tavalla ja näkemään kissaeläimiin liittyviä moninaisia merkityksiä ja valtasuhteita kaikkialla ympärillämme. Miksi Suomen poliisia symboloi miekan päällä päivystävä leijona? Entä miksi Helsingin Sanomien haastattelema sydän- kirurgi kertoo, että ammatti vaatii määrätietoista ”leijonan mieltä” ja herkkiä ”naisen käsiä” (Siltamäki 2024, 11)?

Toisaalta La Bergen analyttinen ote jää usein kuvailuksi. Villistä kissabongailusta syntyy kat- tava anekdoottikokoelma, mutta kissakaskujen välillä loikkiminen – esimerkiksi hippyy Henry Fordin (1863–1947) kissakarusellista autotehtai- den suunnitteluun – kadottaa välillä argumentin. Kuvailun myötä La Berge ei oikeastaan kerro pal- joa uutta kapitalismin historiasta, vaan lähinnä tarjoaa vaihtoehtoisen väylän siihen.

La Bergen kissabongailu vaikuttaa jokseenkin sattumanvaraiselta, kun se kohdistuu yksittäisten kirjoittajien kissoja hyödyntäviin kielikuviin. La

Bergen analyysin lähtökohtana onkin aina tekstuaalinen arkisto, ei kissa itsessään. Siksi monet kissan kyyyt ja niiden mahdolliset poliittiset merkitykset jäävät La Bergellä huomioimatta. Mitä esimerkiksi seuraisi, jos kissan kehrääminen käsitteellistettäisiin hoivana? Hoivan tematiikkaan liittyvät myös kissan kielen puhdistavat ja viilentävät lipaisut. Ne kytkevät kissan osaksi uusintavan työn ja hoivan eri muotoja, joiden arvoa on kapitalistisessa talousjärjestelmässä johdonmukaisesti väheksytty. Yhtä lailla voidaan korostaa kissan kykyä tasapainoilla kapeilla ulokkeilla tai kiivetä esteiden yli ja hyödyntää pieniä rakoja kulkureittinään. Kissojen tilallisuus näyttäytykin olemukseltaan nestemäisenä. Sen kurittomuus vastustaa ja jäyttää tehtaan jähmeäksi segmentoitua tilallisuutta tai kokoonpanolinjalla fragmentoituja ja tarkkaan rajattuja ihmisruumiin liikkeitä, joita La Berge kuvaa kirjassaan.

Kirjansa lopuksi La Berge hahmottelee askelmerkkejä lajienväliseen solidaarisuuteen. Luokkataistelun pitkässä historiassa kuitenkin mikään osapuoli ei tarjoa yksiselitteistä mallia tällaiselle kollektiivisuudelle. Porvaristo on pelkistänyt kissan omaksi lemmikikseen. Siitä on tullut yksityisomaisuutta ja omistajalleen merkityksellinen emotionaalisen investoinnin kohde. Myöskään marxismi ei ole pystynyt välttämään tätä hallinnan ja sentimentaalisuuden kaksoisidosta suhteessa kissoihin. Vaikka sen teoriaperinteessä käytetään kissoista johdettuja käsitteitä, kissoja itsessään ei ole otettu tosissaan potentiaalisina tovereina vallankumouksellisessa kamppailussa. La Bergen omakaan lähestymistapa ei täysin välttä näitä ongelmia. Kirjan kerronta etenee varsin ihmiskeskeisesti, ja kissojen runsas läsnäolo välineellistetään siinä määrättyjen argumenttien tueksi. Tässä mielessä lajienvälinen solidaarisuus ei näyttäydy La Bergelle tutkimuksen teon käytäntönä vaan pikemminkin tekstistä avautuvana horisonttina.

Ihmiskeskeisyyden lisäksi La Bergen tarkastelu etenee länsikeskeisesti painottuen Euroopan ja Yhdysvaltojen historiaan. Hän kyllä sivuaa esimerkiksi monille Pohjois-Amerikan koillisen metsäalueen intiaanikansoille tärkeää vedenalaista myyttistä pantteria, Mishipeshua, mutta ei

kuitenkaan kuvaile tarkemmin tämän kissaolennon kautta muotoutuvaa eläinsuhdetta. Se mainitaan ainoastaan yhtenä uhrina, jonka kolonisaatioon olemuksellisesti kytkeytyvä luonnon desakralisaatio on vaatinut. Näin ollen alkupe räiskansojen kissoihin liittyviä uskomuksia itsessään ei mielletä radikaalien poliittisten käytäntöjen mahdolliseksi lähteeksi. Ikään kuin huomautta kolonialistiset pois pyyhkimiset kutistavat La Bergen kuvittelua uudenlaisesta yhteiselosta kissojen kanssa. Vastaesimerkkinä voidaan mainita Eduardo Viveiros de Castron (2019) pyrkimys dekolonisoida länsimaista ajattelua Amazonin intiaanien kosmologian avulla. Kenties uusia solidaarisuuden muotoja on löydettävissä hänen kuvauksestaan lajienvälisestä perspektivismistä. Siinä jaguaarin ja ihmisen elämismaailmojen vertailu johdattaa toisiinsa kietoutuvien ja keskenään risteävien todellisuuksien ontologiaan.

Edelleen voidaan kysyä, mitä jää yksinomaan kissoihin keskittyvän tutkimusnäkökulman katveeseen. La Berge ymmärtää solidaarisuuden erityisesti toveruuden käsitteen kautta. Toveri (*comrade*) palautuu etymologisesti espanjankieliseen sanaan *camarada*, joka merkitsee huone-toveria. Ajatus eläintovereidien kanssa yhdessä rakennettavasta lajienvälisestä kommunismista soveltuu erityisen hyvin kissoihin, jotka jakavat kotimme ja huoneemme jo valmiiksi. Ne ovat kesytettyjä mutta silti poliittisesti elähdyttäviä hurmaavassa omapäisyydessään ja tottelemattomuudessaan. La Berge ei kuitenkaan juuri problematisoi toveruuden kautta muotoutuvan eläinsuhteen soveltuvuutta muihin eläinlajeihin. Koirakumppanit (Haraway 2003) tarjoavat läheisen vertailukohdan, mutta esimerkiksi sukupuuttoon kuolleiden eläinlajien (Turpeinen 2023; Vettese 2020), loissuhteiden (Serres 2007) tai tehotuotetun nautakarjan historian (Gunderson 2011) kautta avautuisi hyvin erilainen näkymä kapitalismiin liittyvään lajisortoon ja siten myös planetaarisen solidaarisuuden mahdollisuuksiin.

Puutteistaan huolimatta *Marx for Cats* onnistuu luomaan tarpeellista siltää posthumanismin ja Marxin ajattelun välille. Teos asettuu saumattomasti osaksi laajempaa viimeaikaista tutkimussuuntausta, jossa kapitalismin,

imperialismiin, kommunismiin ja marxismiin historiaa kerrotaan uudelleen keskittymällä eläinten kokemuksiin, kärsimyksiin ja vastarinnan mahdollisuuksiin (ks. Amir 2020; Blanchette 2020; Burton & Mawani 2020; Fleischman 2022). Näissä teoksissa kissat saavat rinnalleen muun muassa sikoja, haaskalintuja ja termiittejä uusina ei-inhimillisen historiankirjoituksen kiintopisteinä. Eläinten roolin tarkastelu vertautuu myös keskusteluun sukupuolen asemasta marxilaisessa ajattelussa kuten esimerkiksi Silvia Federicin (2004) feministisessä tulkinnassa noitavainoista. Osaksi samaa jatkumoa asettuu myös rodullistamisen problematiikka, johon liittyy Marxia on luettu uudelleen ei-eurooppalaisesta ja ei-vaikosta näkökulmasta suhteessa esimerkiksi Haitin vallankumoukseen (James 1938) ja mustan radikalismiin perinteeseen (Robinson 1983). ■

KIRJALLISUUS

- Amir, Fahim (2020) *Being and Swine: The End of Nature (As We Knew It)*. Käänt. Geoffrey C. Howes & Corvin Russell. AK Press, Chico.
- Benton, Ted (1988) "Humanism = Speciesism: Marx on Humans and Animals". *Radical Philosophy* 50, 4–18.
- Blanchette, Alex (2020) *Porkopolis: American Animality, Standardized Life, and the Factory Farm*. Duke University Press, Durham.
- Burton, Antoinette & Renisa Mawani (toim.) (2020) *Animalia: An Anti-Imperial Bestiary for Our Times*. Duke University Press, Durham.
- Derrida, Jacques (2019) *Eläin, joka siis olen*. Käänt. Anna Tuomikoski. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Federici, Silvia (2004) *Caliban and the Witch*. Autonomedia, New York.
- Fleischman, Thomas (2022) *Communist Pigs: An Animal History of East Germany's Rise and Fall*. University of Washington Press, Seattle.
- Foster, John Bellamy & Brett Clark (2018) "Marx and Alienated Speciesism". *Monthly Review* 70:7, 1–20.
- Gunderson, Ryan (2011) "From Cattle to Capital: Exchange Value, Animal Commodification, and Barbarism". *Critical Sociology* 39:2, 259–275.
- Haraway, Donna (2003) *The Companion Species Manifesto*. Prickly Paradigm Press, Chicago.
- James, C. L. R. (1938) *The Black Jacobins: Toussaint L'Ouverture and the San Domingo Revolution*. Secker & Warburg, London.
- Robinson, Cedric (1983) *Black Marxism: The Making of the Black Radical Tradition*. Zed Books, London.
- Serres, Michel (2007) *The Parasite*. Käänt. Lawrence R. Schehr. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Siltamäki, Tuija (2024) *Leijonan mieli, herkät kädet*. HS Teema 2/24.
- Stache, Christian (2018) "On the Origins of Animalist Marxism: Rereading Ted Benton and the *Economic and Philosophical Manuscripts of 1844*". *Monthly Review* 70:7, 22–41.
- Turpeinen, Iida (2023) *Elolliset*. Kustantamo S&S, Helsinki.
- Vettese, Troy (2020) "A Marxist Theory of Extinction". *Salvage* #7.
- Viveiros de Castro, Eduardo (2019) *Kannibaalimetafysiikka: aineksia poststrukturalistiseen antropologiaan*. Käänt. Eetu Viren. Tutkijaliitto, Helsinki.